

Սխմբէնէյվից Մետրապօլիտը 16 հարցում կ'ընէ Բուրատեանի՝ Անտոն Վարդերեսովիչի ձեռքը, եւ ի գիր հարցաքննելէ ետքը՝ զայն իւր անցեալին վրայ՝ հաստատութեան համար երկու անգամ խնդրագիր կ'ուղղէ Հռոմ, որուն պատասխանը ուշանալով՝ ժողովուրդը այն ատեն դադիմեան Գրիգոր Աթոյակոպոսին միջնորդութեան կը դիմէ, որ յատուկ տեղեկագրաւ խնդիրը պարզէ Պրոպագանդայի Ս. Ժողովոյն արւելեւ, ուսկից պատասխան կ'առնու թէ՝ առանց Մեծ Մօհիլովի Մետրապօլիտին վկայական թղթոց չի կրնար Բուրատեանի

Եպիսկոպոսութիւնը հաստատուիլ: Բայց ասկէ Պրոպագանտան Բէտիշինի քարտուղարին միջոցաւ 1819/ին Մայիս 14ին հետեւեալը կը ծանուցանէ առ Բաղինեան «Տեղեկութիւն ստացեք, կ'ըսէ, Բուրատեանի վրայ Անտոնեան Միաբաններէն, որ խարասու կը գտնուին, գրելով ի մանաւորի առ Կեմ. Հ. Պօղոս Տէվրիշեան», որ իւր պատասխանին մէջ Բուրատեանի Եպիսկոպոս անուանումը եւ մեծ Մօհիլովի Մետրապօլիտին հաստատութեան համար գրած երկու խնդրագրերը յիշատակելէ ետքը՝ ուրիշ կարեւոր ծանօթութիւններ եւս կու տայ:

Բաղինեան իր կողմանէ կը փութայ Նաեւ Ռուսիոյ Եթալիքի պաշտօնէին գրել, որպէս զի յանձնարարէ Մեծ Մօհիլովի Մետրապօլիտին որ առաջ խնդրել ի Հռոմայ Բուրատեանի եպիսկոպոս անուանուելուն հաստատութիւնը: Եթալիքիին պատասխանին սպասած միջոցին կը լսէ Բուրատեանի վերահաս մահը, որ տեղի կ'ունենայ խարասուի մէջ 1822ին, զոր անմիջապէս կը հաղորդէ, ուր որ անի է:

Այս տխուր պարագաներու մէջ Պրոպագանտան տեղեկանալով որ Անտոն Վարդերեսովիչը կրկին տեղապահ կարգուեր է, Ս. Բահայայեանքն անոր տեղապահութեան վաւերա-

ցումը ստանալէն ետքը՝ կը խնդրէ միանգամայն անոր անուանական եպիսկոպոսի իրաւասութեամբ ճոխացումն այն գործոց համար միայն որ եպիսկոպոսական իշխանութեան բացարձակապէս չեն կարօտիր: Այս իրաւասութիւնը Ս. Բահայայեանքն կը շնորհուի եւ անմիջապէս գաղտնի ձեռք իրեն կը հաղորդուի. վասն զի Ռուսիոյ կառավարութիւնը առանց իւր նախաձեռնութեան Հռոմայ յարաբերութիւնը արգելադրէ: Այս յաջորդական մահերէն ետքը՝ այլեւայլ ժամանակ, ինչպէս եւ հիմայ, թէ Ռուսիոյ կա-

ռավարութիւնը եւ թէ Հռոմ խորհուրդներ ունեցած են ուստահայ կաթողիկէից վրայ դարձեալ Եպիսկոպոս մը դնել. բայց զանազան պարագաներ սոյն խորհրդոց իրականացման արգելք եղած են: Այժմ՝ ուստահայ կաթողիկէները իրենց կրօնական գործոց համար Սարածովի լատին Եպիսկոպոսին կը դիմեն, եւ պիտի դիմեն տակաւին ի գիտէ մինչեւ երբ:

Հ. ՌԱՅԱՆ Վ. ՍՐԱՊԵՆՍ Միաբան Անտոնեան:

ՆԱՇԱՊԵՏ ՌՈՒՍԻՆԵԱՆ (ուսանող):

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ԲԻՐԻՎ ԳՈՎՏ. ՆԱՇԱՊԵՏ ԲՈՒՍԻՆԵԱՆ

(ԸՐԴՐԱՆՈՒՄԻՆԻ)

Ռուսինեան զաւակ չունեցաւ բնաւ, եւ անոր կնիւր հազիւ քանի մը տարի յառաջ մեռաւ իւր հայրենիքին մէջ՝ Կրասնայի չգիտեմ որ գիւղը, ուր քաջուած էր շատոց ի վեր, պահելով միշտ իւր տարաբարտ ամուսինն սուգը, լալով միշտ անոր վաղահաս մահը, ինչպէս կը պատմէր ինչ որդեացեան դոկտ. Տիգրան Փաշա Փէշտիմալձեան, որ մինչեւ 1889 գեռ կը թղթակցէր մերթ ընդ մերթ Տիգրին Ռուսինեանի հետ:

Հատ ցումը կը որ չկրցայ դուրս. Ռուս-սինեանի մէջ լուս պատկերը գտնել, զայն կցելու իւր կենսագրութեան, եւ կը ստիպուիմ ներկայացընել Հոսանոր ուսանողութեան ժամանակին մէջ լուսանկարն եւ ասոր հետ ալ անոր վերջին մէկ պատկերը, որ սակայն քիչ կը նմանի եղբոր իրեն:

Այս պատկերներուն առաջինը, 1849ին Պարիզու մէջ Դափէ-Կոփուլ քաշած է խաչատուր Պ. Միսաքեանը, որ բացի գրականութենէ կը զբաղէր նաեւ լուսանկարչութեամբ, եւ 1849—1859 անձամբ լուսանկարած է Պարիզ գտնուող Նշանաւոր Հայ դէմքերը, ինչպէս Ն. Եղուարդ Եպ. Հիւր-միւզ, դոկտ. Պէրյան, Կարպետ Իւթիւճեան, դոկտ. Մ. Խորասանճի եւ ուրիշներ: Ռուսինեանի ուսանողութեան այս կենդանագիրը, իս. Պ. Միսաքեան ինքը նուիրած է ինձ 1886ին. այն թուականէն ի վեր աչքիս առջեւ ունէի միշտ զայն՝ նկատելով անոր վնճ ճակատը, թափանցող սուր Հայեացքը, հիւսալով անոր լուրջ ու խոհուն սիրուն դէմքը, նկար ապագայ մեծ հանճարի եւ տաղանդի, որ իբր նոր իմն Համէլթ կը խոկայ քիչ մը հեռուն բովիկը դրուած մարդկային ցուրտ գանկին վրայ:

Երկրորդ պատկերը լուսանկարել տուի պատկերներու այն վիմաստիպ Հաւաքածոյն, զոր 1877ին՝ Նշանաւոր Ալեքսիս անունով Հրատարակեց Կ. Պոլսոյ Մարգարեան Գրատունը:

Այդ Հաւաքածոյին մէջ Ռուսինեանէ զատ կան նաեւ շատ մը երեւելի Հայեր, մոռցուած դէմքեր՝ թուով 50, որոնց բոլորին վրայ գաղափար մը ունենալու համար, կը ներկայացուենմ հոս այդ Հաւաքածոյին փոքրատիպ մէկ պատկերն ալ, շնորհիւ ճարտար լուսանկարիչ Թագուր Զրաքեան բարեկամս:

Դոկտ. Ռուսինեան 14^{րդ} դէմքն է այս Հաւաքածոյին, Ճիշդ Նիկողոս Պալեանի բովու:

Հատ ուրախ կ'ըլլայի, եթէ Ռուսինեանի մէկ լուս պատկերն ունեցող մը բարեհաճէր զայն հրատարակ հանել. Ազգային Ժողովիկ այդ

սոխակ բեմաւասացին, Ազգային Օրէնքի Խմբագիր այդ մեծ բժիշկին դէմքը կ'արժէր որ ամէն Հայ իր մօտն ունենար յարածամ, եւ ճանչցընէր զայն իւր զաւկին, ճանչցընէր զայն եւ իւր թոռան:

Կ. Պոլսոյ Հայ համայնքին համար շատ մեծ կորուստ մ'եղաւ Ռուսինեանին մահը. մեծ պարագայ մը թողուց նա Հայ գրական եւ Հայ բժշկական դասին մէջ. պարագայ մը զոր ժամանակը չկրցաւ՝ աւաղ, լեցընել դեռ եւ Ազգ. Երեսփոխանութիւնն 1876էն յետոյ շուտով սկսաւ զգալ, Ռուսինեանի պէս կարող, գործունեայ, անշահախնդիր ու ճշմարտապէս ազգասէր արխատողի մը կարեւորութիւնը:

Տարածամ էր դեռ Ռուսինեանի մահը. Ռուսինեան իւր գործը չաւարտած փակեց իւր աշիւքը, եւ գրեթէ զոհն եղաւ իւր Ազգին, զոր այնչափ կը սիրէր, եւ որուն Օրէնքին խմբագրութեան համար քառորդ դարու մօտ ժամանակ, կեանք մաշեցուց. եւ կրնամ ըսել, թէ այն Օրէնքն իսկ անոր արեւը մարեց կանուխ:

Ռուսինեան Ազգ. Սահմանադրութեան անկերպարան ու յետագիտական վիճակի տեսնելով օրէ օր կը արումէր, կը վշտահաւերէր. եւ, ինչպէս կ'երեւի իր կարգ մը խօսքերէն, սրտին

մէջ անձուկ մը իսկ ունենալ սկսած էր, մաշիչ՝ ծախիչ անձուկ մը, որով աշխարհ ատուկ, ամէն բան սեւ տեսնել սկսած էր, ապացոյց այն աղէտարշ նամակը, որ կ'ուղղէր Գր. Օտեսին 1866ին եւ զոր կարդացինք արդէն¹.

Սահմանադրութիւնն իր քրտինքին արգիւնէն էր, Ռուսինեան անոր հայրն եղած էր. հոգեհատոր զաւակի մը վրայ գուրգուրալու պէս կը գուրգուրայ եղբոր անոր վրայ, ինքնաւրով նաեւ զայն իրեն ճշմարիտ բժիշկ. զի անոր վերաւոր ժամանակներուն մէջ իր ձեռքով անոր դեղ ու դարման ընելու ալ երբեք չէ վարանած, ինչպէս յայտարարած է զայս Ստեփան փաշա իւր գամ-

¹ «Գառնիկի ֆիլոսոֆայութեան» Ն. Ռուսինեանի Կ. Պոլսի 84. Գաւաքեան 1879. էջ ԻԴ-ԲԶ:

Ք ժ ի Շ Վ Դ Ր. Ն. Ռ Ո Ւ Ս Ն Ն Ե Ն Ն

Ատենապետը՝ Ստեփան Գաշան, փոխանակ պետք եղած օրինական բացատրութիւնը տալու, « Ատոր կանոնադրութեան խմբագիրը՝ Ռուսինեան է- ֆենէնի հետ եւ, թէ որ կ'ուզէ՝ անոր հարցընենք թէ ի՞նչպէս կը հասկնայ վէճիւմը ընտրութիւնը, » կըսէ։ Այն ատեն Ռուսինեան ոտքի կ'իջլէ, ու « Սեղեթի՛ թէ ի՞նչ-պէ՛սը մեծ է, քոյց կանոնադրու- թիւնը հոգի կ'առնէ » կը պատասխանէ. իր մահէն եօթն ամիս առաջ կ'արտասանէր նա այս խօսքը եւ ի՛նչ խորհրդաւոր դաս մըն էր որ այս կարճ խօսքով կու տար նա ամբողջ ժողովականներուն։ Եթէ որ եւ Օրէնքի մը գործարարութեան հա- մար հարկ ըլլար անոր հեղինակին բացատրու- թեանը շարունակ գիմել, աշխարհի ամէն գոր- ծառնութիւնները՝ բմաւ, քանի՛ մեծ գօռու- րութիւններուն, քանի՛ մեծ գօթախոսութիւններու եւ ամուրթիւններու կը դատապարտուէին։ Բայց Ռուսինեան իրաւ իրեն հետ թաղեց իր շինած բոլոր Օրէնքները, թաղեց իրեն հետ Ագ. Սահմանադրութիւնը։ Ազգ. Սահմանադրութիւնն այն, որ Ռուսինեանէն յետոյ տակաւ առ տակաւ կորսնցընելով նաեւ ուրիշ կարեւոր գործիչներ, իւր կենքի մէջն առոյգ գծաժամանակ՝ փոխա- նակ աւելի եւս ծաղիկու, աւելի եւս զարգա- նալու, խեղացաւ, անկամատեցաւ ու ապարդիւն բան մը եղաւ։

Ռուսինեանի գործերը, իւր Ազգին մա- տուցած ծառայութիւնները, գրական ու գիտա- կան վաստակներն ամէն ալ կարեւոր ձեռնարկ- ներ էին, նորութեան, հեղինակութեան կնիքը կրող, որոնց համար ունեցաւ իւր շուրջը գնա- հատող բարեկամներ, գովիչ խմբագիրներ, հա- մակողմ բժիշկներ եւ գրագէտներ, բայց ունե- ցաւ նաեւ քննադատներ։ Ասոնցմէ գլխաւորն էր անուանին Մատթէոս Մամուրեանի Ազգային Երեսփոխաններու այս ճարտար գծագիրը, որ 1864—66 մթիւնիոյ Դեմիտրի Թերթիւն եւ Կ. Պոլսոյ Կիլիկիա ու Մեղւո թերթներուն մէջ « Վերջը քաղաքացիութեամբ հրատարակած » Հոյ- յալեմը Նախախնէրը¹, կարգ մը ծանօթ երես-

փոխաններու հետ ներկայացուցած է նաեւ զՌուսինեան, զայն Եւսեփ-աբ կոչելով։

Նանսիոնու² Բուսինեան անուանին հակառակ ընթերցումն է. Մ. Մամուրեան կէս մը երգիծա- րանօրէն, սապէս կը նկարագրէ զՌուսինեան, այն համբաւաւոր պարահանդէսին մէջ՝ (այն ա- տենի Ազգ. ընդհանուր ժողովը), ուր ամէն Երեսփոխան Վոյրի գրչով ունի նոր անուն մը։

« — Հայ, օրէնքդ, քերական, անտեսագետ, հոգ- տոր եւ երեսփոխան, Եւսեփ-աբ կ'ենաց ասանքն պիտոյ՞, մարդ անուշդ կը համարի սպարուքն, եւ ինչո՞ւս Եւսեփ- ադրուրիւնը չիքնար բնական առանց հիմնական սպարու- քի, նշանակ հոգ չուտէ որ մինչեւ որ ցորենին սորորը չչքնէ, ջուր չիմար՝ մինչեւ որ կաշեքու բնութիւնը չվեր- լուծէ։ չքաղի՞ր մինչեւ որ հասասորակութեան օրէնքը չկուտ, չքաղի՞ր մինչեւ որ ստանութեան եւ լուսոյ յարաբե- րութիւնները չհասկնայ, չիքնար՝ մինչեւ որ սիրտին յարա- կցութիւններն չգնէ։ եւ այլն ըստ կարգի։ Այս համոզման մէջ է մարկային փոխութիւնն, այսինքն գործել միշտ վեր- լուծական եւ համարադրական եղանակաւ։

Եւսեփ-աբ անուանի վերլուծել մ'էն Նա ջատա- նար իր բնիկ գաղափարին համաժամ ազգ մը Լուիւն կուզէ նաեւ որ նշն ազգն իր վրայ անհատական վատաբանութիւն ու- նենայ որ կորսնէր ընդհանր բերելն եւ գրէն եղածն իրեն։ Աւետարան։ Եւսեփ-աբ ինքզինք բանականութեան պատ- գամախօս կ'սեպէ, խօսածը խօսած, գրածը գրած, ըսածն ըսած է, եթէ կորսել եւ, երբ, լայն մը, նշան մը, կէս մը փոխել իր հեղինակութիւնը. իսկինք կ'սրտմտէ եւ չեմբէ կը յուսահատի, քիչ խորխորատն ընկած կը կարծէ եւ կը արգահատի։ Բայց իր ա՛ն, որ նորամէն է, իր լայնի՛ որ նորալուր է, իր կերպերն՝ որ սարօրեն են, անխմանիք կ'երեւին իր ազգին, զոր հոգահաղելու համար ի վերուստ ինքզինք սահմանաւ կը դառնէ, հոգ չէ։ Կ'թիւն ոչ այժմ, օրին մէկ պիտի դառնան խօսքիդ կէսն ու իր ճամբան կը քալէ անսպա՛ռ, ուղիւ եւ քերտիդ պէս ձիւ, եւ իր թիւ սպարուրի սերմին կը ցանն անդիդ եւ քարուն հողի մը վրայ ապապայնն մէջ լողողողներ անսելելու մտքը։ Գաւառ- կագիծներ կը յօրինէ ազգային տունը կանգնելու, այնպէս որ՝ թիւն, այն տունն իր հոյաճապ եւ թերեւս արշուղակ ու փոխնով ճարտարապետութեամբ՝ սահմանած ազգին համար անցնակելի, կ'ենէն կը պնէ թէ կրնայ բնակիւիլ դարերէ ետքն, եւ թէ մինչն. այն ատեն ժողովուրդն եթէ կամի, ազատ է գաղութն ու լեռները գեղերի եւ սպա փոքր քա. փոքր նարաճն տունը բնակելու մտքով։

Եղանակ մարդ եւ Եւսեփ-աբ, եւ անորհող սերը- բունք, անդամանդի պէս սիրտ, երկայնի սուրի պէս լեզու ունի, երբ այս լեզուն չ'անախախտէր, այլ կը պատմաբա- րանէ։ Բարոյական աշխարհին մէջ՝ երկարաժամկան ճշմու- թեամբ քալել կը սիրէ, քանիտով զգացում եւ տեսիլ կը չափէ, ինչպէս մարդուս մարմինը՝ նոյնպէս հոգւոյ գոհը մղատով կը յօշոտն, կը զննէ ու թէպէտ իր լեռնական իմաստաւոր, ոգւոյ սրտահար է քան ձեւի։ Զեւն ասանց ոգւոյ չիքնար բնութիւն, եւ ստեպ, զարմանալի հակասու- թիւն, ոգին կը գոհէ ձեւին։ Այս արամագրութեամբ՝ Եւսե- փ-աբ օրին մէկն էլաւ ազգը ձեւելու եւ անոր ներքին կենսական տարբեր անուն ուղիւ՝ նորաճաւորութեան, քե- րականութեան, դպրութիւն, օրէնք ստեղծեց, եւ թերեւս նոր կրն, նոր կենդանի մը կարեւր էր ճամբ իրեն յատուկ խորհրդանշան ունի, զոր հապի ու ինքն քանի մը արտակիւ- րաբականներու կը յայտնէ իր զահճին միջութեան մէջ։ Թիւն մարդերը քան ազգայնութ, Եւսեփ-աբ հայոց ու իջ գրուեց իր արտակիւրան բնութիւնը թէպէտ եւ առաջագովը, տերութեան մէկ քանի բարձր նախաբարաց անպաշտն

1 «Անդր» էջ 18 Բ. Սինեակ

2 «Անդր», Նոյստ 21 Մայիսի 1876. էջ 18. Բ. Սինեակ

3 Այս կամակները, դարձեալ «Հայկական Նա- խախն» անունով աւանդին հտարրի մը մէջ. Մ. Մա- մուրեան վերստին հրատարակած է 1872ին. Մթիւնիւյ Ցեւեանեան եղբայր Ցպարսենի կարգաւոր արժանի ընտիր գիրք մըն է այն, Սահմանադրական կարգ մը խեղդատակու- թեանց երեքմիկ պատմութիւնը գծող, եւ որ պարունակէ նաեւ կարգ մը մարդաբանութիւններ՝ կամ լաւ եւս ազգային հեռանկարութիւններ, որոնք՝ քառորդ դար մը յետոյ կա- տարուած են գօթախոսարար։ Թ. Յ. Վ. Յ.։

խորհրդատուներ եղաւ, եւ թէ եւէ՛ ոչ ազգային եւ ոչ քաղաքական տեսարանին վրայ փառք ստանալու համար երեւելու փոյթ մը չէր յայտնէր, եթէ ոչ համաստիճանէ, թերեւս արհամարհանքեւ, սակայն դարձեալ սփռման մարդը կիսապատուիր մէջ կ'երեւէր մերթ ընդ մերթ. եւ ռաբինի իսկ կը գուշակէր որ անոր դրամմը դեռեւս անձնները կը խափէր եւ կը շարժէր, Զգո՛ւ, պաշ եւ անդրդուել թէ ասո՛ւ, թէ Ժողովը, թէ հրապարակի, թէ լեզուի մէջ, ուր որ պարտք մը կար կատարելու կը շտապէր, եւ իրենուց մը պատահէ կամ անպատահէ գործարարին հետեւ մէկի կը քուշէր եւ կը դնէր՝ իրեւ անտարբեր: Մահախնայքութեան խորագիր, անթիւ խորհուրդներու եւ անարկայութիւններու հետ դիմակ՝ իր սեւ բազմի՛ն՝ դեռ եւս շտեմաւ եւ ոչ իր մէկ խորհրդին անթիւրի գործարարութիւնը: Տեսական աշխարհը կը գեղեցիկ ծանկնդուր, եթէ միջին դարու մէջ ապրէր ծանկնդու մը կը կը գառնէր, եթէ ֆրանսայի յեղափոխութիւն ան Ժամանակէ՛ Սէնյէս մը սակայն ոչ Լուսնի, ոչ Տոնդոն, ոչ Քրոնիէ՛ն լինելու արդարացի կիրք: Եւստիանիութիւն եւ սուս կրօնամուլութիւն ունի: Թե՛ւ մարդ մարդը սիրան ու կիրքը յաւուր չեղբին շարժառիթները չգիտէր, օրէնսդիր իր մարին մէջ չլինած էակներու համար օրէնք կը հաստատէ Ժողովդատե՛ր՝ Ժողովդատե՛ր մէջ ապրելու կ'երկոյի: Աղաւթա՛կան՝ աղաւթութեան մեղադրատառները կը թռի, պարզապէ՛ս՝ աղաւթութեան միտաւեր եւ ասոնք իր աստե՛ն ու պատմութիւնը չ'իյնաի մոռնայ այս մարդն որ անուանի է իր սկզբունքին ծնունդութեան, հաստիչ հանձնարին, նոր օրինակ ընթացքին, ազատքան լեզուին կողմէ, քան իրական ազգային ծաւալութեանցը համար: 1

Մատթէոս Մամուրեանի յիշատակն ընդ՝ յարգող մը, անոր աննման գրչին մոլեռանդ սիրահար մը ըլլալովս հանգերձ, չեմ՝ կրնար այս գեւեղ մէկ ներկու դիտարկութիւններն անոր այս գրուածքին մէկ քանի կէտերուն: Մամուրեանի Հայօթեան Նախնայնքները՝ որչափ որ շատ ճիշդ ուրիշ երեսփոխաններու համար, ինչպէ՛ս Նուրհանի (Գր. Օսեան), Արգամի (Գրուածքի պէ՛շ), Սալարի (Ստեփան Արապեան), Բարուի ինձ ըսեմ, թէ՛ բոլորովին ճիշդ չէ նանսինուրի (Բուսինեանի) համար. եթէ Մամուրեան ուզէր, կրնար զանոնք ուրիշ կերպ գրել, բայց կ'երեւայ թէ անձնականութիւնը քիչ մը դեր խաղացած է այս ստղերուն շարարարութեանը ժամանակ, ինչպէ՛ս կը պատմէր Ստեփան փաշա՝ Ռուսինեան սկզբնամուլ մըն էր, ճիշդ է այս. բայց կոյր սկզբնամուլ մը չէր եւ իւր շատ մը սկզբունքներն հետզհետէ ժամանակին պահանջներուն համեմատ փոխած ու փոփոխած է, եւ կը փոփոխէր դեռ անհնշաւ, եթէ՛ն ապրէր: Եւ արդէն ի՛նչ տեսակ սկզբունք պէտք էր որ ունենար Ռուսինեան սա Ազգ. երեսփոխանութեան մէջ, որն էր այն երեսփոխանը որ Ռուսինեանէ աւելի լաւ սկզբունքներ քարոզեց մեր խնձր Սահմանադրութեան համար, զոր Պէնիւլիպի կուսուր դարձուցած էին նոյն սա Ազգային երեսփոխան-

ները, Ռուսինեանի գաղափարներուն եւ սկզբունքներուն չհիշանող երեսփոխան էֆենտիները: Ռուսինեանի ամենէն մեծ սկզբնադրութիւնը իւր Ազգը չափազանց սիրելի էր թերեւս, պաշտելը՝ իւր Ազգը, որուն համար կը ցանկար միշտ ամենէն լաւ բանը: Ռուսինեանի եւ մեծ տոսկալի մեղադրութիւնն!!! Եղաւ գո՛ցե՛!!! Նոր լեզու մը չլինել ուզելու, սակայն ասոր մէջ իսկ տակաւ փոխեց իւր սկզբունքները, յեղաշրջեց իւր քարոզած գրութիւնը, շատ լաւ զգալով՝ որ ինչպէ՛ս ամէն բանի մէջ, նոյնպէ՛ս ալ լեզուի մը մէջ մօրինակութիւնը ձանձրառիթ է, աստղիկներ, ուստի եւ անտարբեր էր. թէ լեզու, բարբառ ըստածն ալ երաժշտութեան պէս պէտք է որ իւր պէսպիսութիւնները, իւր բազմազան երանգն ունենայ, եւ այս նպատակաւ իսկ էր որ պատրաստեց նա իւր Ուղղախոսութեան Բ. Տպագրութիւնը արարեւր բոլորովին առաջինէն:

Մ. Մամուրեան իւր քննադատականին մէջ Ռուսինեանի համար գովեստի բառեր ալ արտասանելով հանգերձ, չուզեր սակայն ընդունիլ թէ նա իւր Ազգին իրական ծառայութիւններ մատուցած ըլլաւ. բայց միթէ չեղան ուրիշներ ալ որոնք Մ. Մամուրեանի մատուցած անմոռանալի ծառայութիւնները ի չէր հանել փորձեցին: Բարեւ, որ ծառայութիւն մեր մէջ մոռցուած չէ կանուի: Մատթէոս Մամուրեանէն կը սպասուէր, որ Ռուսինեանի մահէն յետոյ ալ արդար գատաստան մը գրէր անոր վրայ՝ չըրա՞յս, լուռ մնաց, եւ հազիւ ծանոյց Ռուսինեանի մահը իւր Սերեւիթեան Մատուլին, մէջ 1, Մատիւն արտասպելով Ստեփան փաշայի արտասանած դատաբանականը, իր կողմէն բնաւ դիտողութիւն մը իսկ չընելով:

(Ըրգոնիլիլ)

Թ. Տ. Ղ. Յ.

ԿՈՂՈՏ

(Ըրգոնիլիլ):

ԿՈՂՈՏ ԺԻՆԴԴԼ

Կոյտի որ պարիսպներէն անցնող բարձր խնդիրներու հիւստածք մ'եղաւ: Պոլսոյ եւ երեսփոխանութիւններուն բարեկարգութիւնը, կաթալիկութեան խնդիրը, որ իր նախորդներուն ժամանակէն կը յուզէր մանաւանդ Պոլսոյ եկեղեցիները, ինչդիր մը որուն լուծումը սխալեցան հալածանքի մէջ գտնելով, պարսկահայ գերիներու ազատագրութիւնը, ասոնք կարծես բաւական չէին պա-

1 «Հայօթեան Նախնայնքներ» գրքը Վրաց Ջովի. Բեյա Տպ. Տեւեանի 1872 էջ 242—245:

1 «Սերեւիթեան Մատուլ» Ջովի. Բեյա Տպ. 1876 Թի. Գեղեճմարտի, էջ 463—464: